

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Aan het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt 1 scorepunt toegekend.

Blok 1 Het laatromantische ballet *De Notenkraaker*

1 maximumscore 3

Het antwoord moet de volgende strekking hebben:

- De verschijning van Taglioni appelleert aan een metafysische / bovennatuurlijke / sprookjesachtige werkelijkheid en/of verwijst naar een (etherisch) wezen dat nauwelijks contact met de aarde lijkt te hebben (en waarmee het idee van escapisme en/of van een romantische, sprookjesachtige wereld wordt versterkt) 1
- twee van de volgende kenmerken: 2
  - de witte / fragiele / doorschijnende tutu
  - de witte / fragiele / doorschijnende vleugels
  - de spitzen

Opmerking

Wanneer er een kenmerk juist geantwoord is, 1 scorepunt toekennen.

2 maximumscore 1

De opera behandelde realistische onderwerpen (verisme) die het publiek aanspraken / waarmee het publiek zich verbonden voelde.

3 maximumscore 1

Het antwoord moet de volgende strekking hebben:

Het Franse ballet werd gefinancierd vanuit de kaartverkoop (vrije-marktsituatie) terwijl het Russische ballet werd gefinancierd uit de staatskas / door het Keizerlijk hof van de Russische tsaren.

Opmerking

Alleen als de financiering van zowel Frankrijk als Rusland juist geantwoord is, 1 scorepunt toekennen.

4 maximumscore 3

- ruimte (twee van de volgende manieren): 2
  - De danseressen vormen gezamenlijk patronen in de ruimte (die doen denken aan sneeuwkrystallen) en/of bewegen zich in cirkel- en/of spiraalvorm (dwarrelen van sneeuw).
  - De danseressen draaien om hun eigen as (dwarrelen van sneeuw).
  - Het aantal danseressen op het toneel neemt toe (een storm van sneeuwvlokjes ontstaat).
  - De danseressen veranderen steeds van richting (dwarrelen van sneeuw).
  - De danseressen bewegen in de hoogtelagen ‘hoog’ en ‘midden’ (sneeuwvlokjes die naar beneden vallen).

Opmerking

Wanneer er een manier juist geantwoord is, 1 scorepunt toekennen.

- kracht: 1
  - De danseressen bewegen licht met (lage) sprongen.

5 maximumscore 3

drie van de volgende:

- De motiefjes zijn gelijkvormig net als sneeuwvlokken.
- Het verloop van de motiefjes vormt een dalende lijn, waarmee het vallen van de sneeuwvlokken wordt gesuggereerd.
- Elk motiefje bestaat uit een snelle beweging (die abrupt stopt), waarmee het vallen van sneeuwvlokken wordt gesuggereerd.
- De motiefjes volgen elkaar snel/onrustig op, zoals vallende vlokken bewegen voor het oog van de waarnemer.

per juist antwoord 1

6 maximumscore 2

De illusie van ruimte ontstaat door (twee van de volgende):

- atmosferisch perspectief (manier van ruimtesuggestie waarbij kleur, vorm, toon en/of texturen vervagen bij de horizon).
- kleurperspectief (ruimtesuggestie door middel van kleur. Verder weg worden de kleuren lichter en vager).
- lijnperspectief.
- een voor-, midden- en achterplan / gebruik van repoussoir.

per juist antwoord 1

7 maximumscore 1

Het antwoord moet de volgende strekking hebben (een van de volgende):

- In de romantiek was sprake van een grote belangstelling voor andere (exotische, verre) culturen die een mogelijkheid boden om te vluchten uit de hedendaagse realiteit (escapisme). De caractère-dans bood de mogelijkheid om vreemde, exotische culturen (en daarmee dansen) op te nemen in het verhaal.
- In de romantiek werd de volkscultuur verheerlijkt (vanuit een gevoel van nationalisme) vanwege haar oorspronkelijke, ongekunstelde of oprechte karakter. De caractère-dans bood de mogelijkheid om voorbeelden (dansen) van volkscultuur te tonen.
- In de romantiek groeide het bewustzijn over het eigene en/of unieke van de (eigen) (volks)cultuur (nationalisme). De caractère-dans bood de mogelijkheid om voorbeelden (dansen) van de eigen cultuur te tonen.

8 maximumscore 3

drie van de volgende:

- De dansers komen in snel tempo naar voren (rennen) met grote passen.
- De vrouwen maken zijwaartse armbewegingen.
- De dansers hebben de handen op de heupen.
- De man maakt grote (schoppende) sprongen in de lucht (op de plaats).
- De dansers buigen naar voren en/of naar achteren met het lichaam.
- De man buigt door zijn knieën en springt omhoog (op de plaats).
- De dansers maken (schoppende) hak-teenbewegingen met hun voeten.
- De man laat andere (solistische) passen zien dan de twee vrouwen.

per juist antwoord

1

9 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- voorbeelden van verwijzingen (een van de volgende): 1
  - De danseres verslaat met haar voet de muizenkoning (net als in het ballet gebeurt).
  - Het winterse landschap (verwijst naar het winterbos in het ballet).
  - De letters 'Candyland' (verwijzen naar Suikergoedland).
  - De zoete, exotische likeur (verwijst naar het zoete, exotische Suikergoedland waar de notenkraker met Clara naartoe gaat).
  - Eén van de dansers draagt een rode jas (net als de notenkraker).
- Een voordeel van een dergelijke verwijzing is dat (een van de volgende): 1
  - de likeur geassocieerd wordt met verfijning / goede smaak, omdat *De Notenkraker* een voorbeeld is van klassieke, hoge cultuur.
  - de likeur (automatisch) geassocieerd wordt met winter / warmte / gezelligheid, omdat *De Notenkraker* overwegend wordt opgevoerd in de kerstperiode en/of zich afspeelt op kerstavond (waardoor de kerstsfeer wordt verhoogd).
  - de televisiekijker sneller geneigd zal zijn de reclame te bekijken/af te kijken, omdat de muziek (van Tchaikovsky) herkenbaar is voor een groot publiek.

Blok 2 Afro-Amerikaanse volksmuziek

---

10 maximumscore 1

een van de volgende:

- De zangeres maakt gebruik van 'blue notes' (met opzet te laag geïntoneerde tonen), die niet voorkomen in het Europese/westerse toonsysteem en daardoor niet genoteerd kunnen worden.
- De zangers improviseren / voegen spontaan variaties toe, waardoor de melodie veranderlijk blijft en/of niet vaststaat.

11 B**12 maximumscore 2**

- blues: 1
Een bluestekst is een beschrijving van een persoonlijke ervaring uit de werkelijkheid. Die (subjectieve ervaring) is geloofwaardiger als er één enkele persoon is die zingt.
- spirituals: 1
In spirituals wordt gerefereerd aan hoop op verlossing/bevrijding, een geschikt onderwerp om met een groep te zingen. Het grotere aantal zangers maakt de boodschap krachtiger en/of de boodschap (hoop op verlossing) raakt de hele groep.

13 maximumscore 1

Het antwoord moet de volgende strekking hebben:

De tekst van *Down Hearted Blues* gaat over een verbroken relatie door mishandeling/overspel en de rauwe/heftige emoties (van boosheid/bitterheid/verdriet) die dat teweegbrengt. Dergelijke expliciete onderwerpen pasten destijds niet bij de heersende blanke moraal. Door daarover te zingen zou een blanke zanger zijn/haar reputatie kunnen schaden.

14 maximumscore 2

- slagen (een van de volgende): 1
  - Jazzmuziek was uit Amerika zelf voortgekomen en zou daarom de nieuwe muziek een authentiek en onderscheidend Amerikaans karakter kunnen geven.
  - Jazzmuziek was al populair. Die populariteit zou de acceptatie van Whitemans experiment bij het grote publiek kunnen bevorderen.
- falen (een van de volgende): 1
  - Jazz was van oorsprong Afro-Amerikaanse muziek die destijds door veel blanken als cultureel en/of moreel minderwaardig werd gezien.
  - Jazzmuziek was doorgaans afkomstig van muzikanten die zelf niet klassiek geschoold waren. Er kon twijfel bestaan of de jazzmuziek voldoende kwaliteit had om bij te dragen aan een nieuwe 'klassieke' muziek.

15 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- Het zoeken naar inspiratie in exotische kunst sluit aan bij de modernistische opvatting over kunst als (zuivere) oervorm / directe/spontane uitingen van expressie (zoals te vinden in 'primitieve' culturen) 1
- Het onderzoeken (in de gemeenschap zelf) sluit aan bij de modernistische opvattingen over kunst als wetenschap 1

16 maximumscore 2

twee van de volgende:

- De zangers hebben klassiek geschoolde stemmen (nadrukkelijk vibrato).
- Er wordt enkel gezongen / er zijn geen gesproken teksten.
- Er is een (meerstemmige) partij voor een groot koor.
- Er is sprake van (een combinatie van) zang en een symfonieorkest.

per juist antwoord 1

17 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- voor: 1
Met een kunstwerk levert een kunstenaar een bijdrage aan de (kwaliteit van een) samenleving. / Het is de maatschappelijke taak van een kunstenaar om mensen / groepen te verbinden, en daarop mag een kunstwerk worden beoordeeld (in morele zin).
- tegen: 1
De artistieke vrijheid van de kunstenaar moet voorop staan. / De kunstenaar hoeft zich niet te laten leiden door de heersende moraal van zijn tijd (want die is aan verandering onderhevig), hij/zij moet een eigen visie volgen.

Blok 3 Kunst voor het volk

---

18 maximumscore 1

Het antwoord moet de volgende strekking hebben:

Academische kunst was elitair / te Westers en diende de belangen van de elite (en niet die van het Russische volk).

19 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben (twee van de volgende):

- Toegepaste kunst was geschikt om de communistische ideologie te verspreiden / om in te zetten als propaganda (in de vorm van posters, illustraties in schoolboeken).
- Toegepaste kunst kon op grote schaal geproduceerd / gebruikt / verspreid worden (kleding, posters) en kon dus de samenleving (snel) een nieuw 'gezicht' geven.
- Toegepaste kunst en/of het ontwerpen van (dagelijkse) gebruiksvoorwerpen was geschikt voor het volk/de arbeiders om de voordelen van de communistische staat te verduidelijken.
- Toegepaste kunst en/of het ontwerpen van (dagelijkse) gebruiksvoorwerpen was geschikt voor het volk/de arbeiders om eenheid en saamhorigheid te creëren.

per juist antwoord

1

20 maximumscore 2

- vorm (een van de volgende): 1
  - De brede/massieve lijnen van de ‘oude mens’ ogen zwaar/statisch, de lijnen van de ‘nieuwe mens’ ogen licht/dynamisch.
  - De figuur van de ‘oude mens’ is een gesloten vorm, de figuur van de ‘nieuwe mens’ is een open vorm.
- compositie (een van de volgende): 1
  - De figuur van de ‘oude mens’ is naar beneden gericht (naar de grond en/of naar het verleden), de figuur van de ‘nieuwe mens’ is naar boven gericht. (omhoog/vooruit/naar de toekomst).
  - De figuur van de ‘oude mens’ is naar binnen/links gericht (naar de grond en/of naar het verleden), de figuur van de ‘nieuwe mens’ is naar buiten/rechts gericht (omhoog/vooruit/naar de toekomst).

Opmerking

Als er uit het antwoord geen tegenstelling blijkt tussen oud en nieuw, geen scorepunt toekennen.

21 maximumscore 1

een van de volgende:

- De bovenste twee figuren haken in elkaar (hand-voet) waardoor de suggestie van tandwielen/raderen ontstaat.
- De figuren maken een koprol-beweging die de suggestie wekt van draaiende tandwielen en/of rollende bewegingen.
- De figuren werken fysiek samen (elkaar optillen, op elkaar leunen) wat doet denken aan verschillende onderdelen van een machine, die met elkaar in verbinding staan/afhankelijk van elkaar zijn.

22 maximumscore 1

Het antwoord moet de volgende strekking hebben:

De Peredvizhniki beeldden het harde leven van de arbeiders uit (vermoeide/trieste gezichten, ze lijken nauwelijks vooruit te komen, ze dragen kapotte kleding/schoenen), terwijl in het socialistisch-realistische schilderij de arbeiders fris en/of optimistisch zijn weergegeven (energieke houding, jonge mensen, open/opgerichte blik, verzorgde kleding).

23 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- (afbeelding 4) In de tijd van Stalins socialistisch realisme is Rusland veranderd in een staat waar arbeiders centraal staan en het (ogenschijnlijk) beter hebben en/of in Stalins socialistisch realisme moeten schilders politiek correcte schilderijen maken, die dus een positief beeld van het leven van de arbeider moeten laten zien 1
- (afbeelding 5) Ten tijde van de Peredvizhniki was in Rusland de tsaar aan de macht en waren de omstandigheden voor arbeiders slecht. Dit werd uitgedrukt in de sociaal bewogen schilderijen van de Peredvizhniki 1

24 maximumscore 3

- 1 niet
- 2 niet
- 3 wel
- 4 niet

- indien vier antwoorden juist 3
- indien drie antwoorden juist 2
- indien twee antwoorden juist 1
- indien minder dan twee antwoorden juist 0

25 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- afrekening met het oude communistische regime (een van de volgende): 1
  - De Sovjethelden worden getransformeerd tot oppervlakkige stripfiguren en daarmee ‘ontheiligd’.
  - De Amerikaanse (iconische) stripfiguren zijn afkomstig uit de cultuur van de vijand (Koude Oorlog).
- kritiek op nieuwe samenleving: (een van de volgende): 1
  - De komst van de nieuwe (op het Westen gerichte) samenleving bracht ook negatieve aspecten van de (oppervlakkigheid van de) consumptiemaatschappij met zich mee, zoals commercialisering / veramerikanisering (en stripfiguren zijn daar een uiting van).
  - De communistische ideologie is ‘slechts ingewisseld’ voor de Amerikaanse ideologie.

26 maximumscore 1

De Peredvizhniki zouden positief staan tegenover de beschildering van Creative Destruction, omdat (een van de volgende):

- Creative Destruction ageert tegen het heersende gezag uit de Sovjet-tijd met sociaalkritische onderwerpen/ingrepen (net als de Peredvizhniki deden).
- dit werk van Creative Destruction een vorm van straatkunst is (en dus buiten de gevestigde kunstwereld), dat bedoeld is voor het volk en niet voor de elite (wat de Peredvizhniki ook voor ogen hadden).
- de werkwijze van Creative Destruction/het beschilderen van bestaande monumenten overal kan worden uitgevoerd, waardoor mensen uit verschillende geledingen (gebieden/culturen/gemeenschappen) in contact kunnen komen met het werk (wat de Peredvizhniki ook voor ogen hadden).

of

De Peredvizhniki zouden negatief staan tegenover de beschildering van Creative Destruction, omdat Creative Destruction met dit kunstwerk de strijders ('voor de goede zaak') en/of de helden van de arbeidersklasse belachelijk maakt.

Blok 4 Nederlandse komedieseries op televisie tussen 1957 en 1970

---

27 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- bedreiging: Mensen zouden minder boeken lezen / mensen zouden minder naar het theater en/of naar de bioscoop gaan 1
- kans (een van de volgende): 1
  - Televisie kon ingezet worden om culturele en kunstzinnige vorming/educatie te bevorderen.
  - Door middel van televisie kon cultuurspreiding gerealiseerd worden.

28 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- De televisiekijker thuis wordt uitgenodigd tot zelfreflectie omdat de spelers (in het spel) ook televisie kijken 1
- De man en de vrouw in de scène spreken over televisie kijken als nutteloze tijdverspilling en/of als geen geschikte, verheffende bezigheid, maar ondertussen kijken ze toch, nét als de televisiekijker thuis 1

29 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- (speelstijl) Het acteren voor de camera vraagt om een kleine speelstijl (meer nuances in stemgebruik, kleine gebaren, aandacht voor gezichtsexpressie), terwijl acteren in het theater vraagt om een grotere speelstijl (meer expressie, grote/overdreven gebaren) 1
- (publiek) Bij het acteren voor de camera heeft de acteur geen direct contact met het publiek (maar via de lens) / kan de acteur niet inspelen op de reacties van het publiek, terwijl de acteur in het theater wel in direct contact staat met het publiek / wel kan inspelen op de reacties van het publiek 1

30 maximumscore 3

vier van de volgende:

- een vrije seksuele moraal (“verdwenen sekstaboes” / “doorkijkbloes”)
- drugsgebruik (“dope” / “marihuana” / “hasjiesj”)
- lang haar voor mannen (“haar tot op z’n schouders”)
- anarchie (“weg met orde en gezag” / “alles mag”)
- een andere samenlevingsvorm (“commune”)

- indien vier antwoorden juist 3
- indien drie antwoorden juist 2
- indien twee antwoorden juist 1
- indien minder dan twee antwoorden juist 0

31 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben (twee van de volgende):

- De acteur richt zijn blik op Doortje/volgt Doortje met zijn ogen wanneer ze over de Bijlmermeer zingt.
Het effect is dat hij laat zien dat hij aandachtig luistert / dat hij Doortje belangrijk maakt.
- De acteur stuurt zijn blik in de richting waar zijn hand naar wijst wanneer hij over de toekomstige Bijlmermeer zingt.
Het effect is dat hij daarmee visualiseert hoe de wijk er in de toekomst uit zou kunnen zien / waar de wijk zal komen.
- De acteur richt een aantal keren zijn blik op de camera.
Het effect is dat hij iedereen (ook de kijkers thuis) betreft in zijn verhaal over de Bijlmermeer.

- per juist antwoord 1

Opmerking

Als juiste blikrichting én juist effect worden genoemd, 1 scorepunt toekennen.

32 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben (twee van de volgende):

- De remake beantwoordde aan een retrohype (vintage) en/of het publiek keek vanuit een nostalgische blik.
- In de remake speelden bekende Nederlandse acteurs en actrices mee, waardoor de serie populair was bij een breed publiek.
- Het publiek was nieuwsgierig naar de (eigentijdse) manier waarop de remake was vormgegeven.
- De liedjes in het algemeen en/of de oude bestaande (populaire) liedjes uit de jaren 60 en 70 waren (blijvend) populair.

per juist antwoord

1

33 maximumscore 2

twee van de volgende:

- zang met veel vibrato
- 'snik' in de stem (wat emotie suggereert) / nadruk op de ademhaling
- opzettelijk (bijna) overslaan van de stem (wat emotie suggereert)
- uithaal op de hoogste noot van het refrein (vleugels): een klank die meer een uitroep is dan een zuivere toon
- gebruik van dynamiek: van zacht naar hard en weer terug

per juist antwoord

1

34 maximumscore 2

- argument
- voorbeeld

1

1

een van de volgende:

- argument: De remake is een meer overdreven versie van het oorspronkelijke product.
voorbeeld: Clichés zijn aangezet / uitvergroot, zoals de kapsels.
- argument: De remake citeert beelden uit het verleden.
voorbeeld: Oorspronkelijke (archief)beelden worden geciteerd en/of opgenomen. / De remake laat videobeelden in zwart-wit zien die verwijzen naar zwart-witfilm.
- argument: De remake laat elementen zien van een moderne videoclip.
voorbeeld: De acteurs kijken in de camera en bewegen op muziek terwijl ze zingen (waardoor het idee van een moderne videoclip wordt gesuggereerd).

Opmerking

Het voorbeeld moet het argument ondersteunen, als dit niet het geval is, geen scorepunten toekennen.

aanvulling op het correctievoorschrift**2018-1****kunst havo****beeldende vormgeving - dans - drama - muziek - algemeen****Centraal examen havo**

Tijdvak 1

Correctievoorschrift

Aan de secretarissen van het eindexamen van de scholen voor havo,

Bij het centraal examen kunst havo:

Op **pagina 2, vraag 6**, moet bij het **tweede opsommingsstreepje**

- kleurperspectief (ruimtesuggestie door middel van kleur. Verder weg worden de kleuren lichter en vager).

vervangen worden door:

- kleurperspectief (ruimtesuggestie door middel van kleur: op de voorgrond zijn warme kleuren gebruikt, op de achtergrond zijn koude kleuren gebruikt).

en moeten de volgende antwoordmogelijkheden worden toegevoegd:

- afsnijding
- plasticiteit

Op **pagina 11, vraag 32**, moet de volgende opmerking worden toegevoegd:*Opmerking**Examenkandidaten die een antwoord hebben gegeven in lijn met het antwoord bij het vierde opsommingsstreepje, maar door de tekstbron de 'jaren 70 en 80' noemen, mag op grond daarvan geen scorepunt worden onthouden.*

Bronvermeldingen

Blok 1

- film 1, 2 en 4 Pjotr Tchaikovsky, *De Notenkraker*, 2012 (DVD)
- film 3 <https://www.youtube.com/watch?v=kQIJ6hWhqdY>
- film 5 <https://www.youtube.com/watch?v=w-1XB00Ss8I>
- afbeelding 1 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e7/Sylphide_-_Marie_Taglioni_-_1832_-2.jpg
- afbeelding 2 <https://pbs.twimg.com/media/C0x1NLqXcAQX2f7.jpg:large>
- afbeelding 3 http://www.teatroregio.torino.it/sites/default/files/uploads/opera/gallery/in-arte/01a_schiaccianoci.jpg

Blok 2

- film 1 <https://www.youtube.com/watch?v=7oFcFzJT7Tw>
- film 2 <https://www.youtube.com/watch?v=fO2114PmTI4>
- geluid 1 <https://www.youtube.com/watch?v=go6TiLleVZA>
- geluid 2 <https://www.youtube.com/watch?v=MDh2zRm1dwQ>

Blok 3

- film 1 <https://www.youtube.com/watch?v=CUz905Yhttc>
- afbeelding 1 http://www.tate.org.uk/art/images/work/P/P07/P07145_10.jpg
- afbeelding 2 https://rosswolfe.files.wordpress.com/2014/06/p07147_10.jpg
- afbeelding 3 <http://a0.typepad.com/6a019103c45ca1970c01bb07e0e158970d-800wi>
- afbeelding 4 <https://i1.wp.com/hellenicns.gr/wp-content/uploads/2017/01/young-steel-workers.jpg?fit=1200%2C615&ssl=1>
- afbeelding 5 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/ae/Ilia_Efimovich_Repin_%281844-1930%29_-_Volga_Boatmen_%281870-1873%29.jpg
- afbeelding 6 <http://privetsochi.ru/uploads/images/00/26/40/2016/03/24/2051eb.jpg>
- afbeelding 7 <http://i.imgur.com/pQWvPgt.jpg>
- tekst 1 naar:
<https://vanabbemuseum.nl/fileadmin/files/Leren%20en%20beleven/Lissitzky%20Plus/Theatertekst%20Overwinning%20op%20de%20Zon.pdf>
- tekst 2 naar: http://www.ce-review.org/99/3/ondisplay3_hunter.html

Blok 4

- film 1 *Pension Hommeles*, 1958 (DVD)
- film 2 <https://www.youtube.com/watch?v=sN6NYcxHD1g>
- film 3 <https://www.youtube.com/watch?v=0Yc2mxYIJSY>
- film 4 <https://www.youtube.com/watch?v=sAL4tX9KKao>
- film 5 <https://www.youtube.com/watch?v=Wwh7-h2neLA>
- afbeelding 1 https://bunkr-private-prod.s3.amazonaws.com/7/a/0/7a0d7256-4545-4319-9a7a-eb8518f8aa6e_low.jpg
- afbeelding 2 http://2.bp.blogspot.com/_R-wZlICscL8/Siu4tVybopI/AAAAAAAAAvw/fBb_Is3J68k/s400/PensionHommeles1957.png
- afbeelding 3 <http://www.anp-archief.nl/image/278/236836-495-500.jpg>
- afbeelding 4 <http://statischecontent.nl/img/etalage/25bd22e7-d5ba-493c-809c-0cbf8f8cd187.jpg>
- tekst 1 naar: cultuurbeleid in Nederland - OCW (2002), www.minocw.nl/cultuurbeleid/

Alle sites zijn geraadpleegd omstreeks juni 2017

Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling heeft ernaar gestreefd de auteursrechten op hier gebruikt materiaal te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Wie desondanks meent zekere rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Cito.